

Zofia Brasse

Problematyka zmian przepisów katalogowania alfabetycznego

Zeszyty Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.
Biblioteka 3/45, 169-178

1963

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zofia Brasse

PROBLEMATYKA ZMIAN PRZEPISÓW
KATALOGOWANIA ALFABETYCZNEGO

Na marginesie Międzynarodowej Konferencji w Paryżu
nad zasadami katalogowania
(Październik 1961)

Instrukcja katalogowa to zbiór przepisów, normujących sposób sporządzania katalogu. Musi ona spełniać dwa zasadnicze zadania: 1. unormować sporządzanie opisów katalogowych, 2. ułożyć je w wyznaczonym porządku [16].

W wypadku katalogu alfabetycznego, o którym poniżej będzie wyłącznie mowa, instrukcja katalogowa jest więc urzędowym aktem dla opisu katalogowego i szeregowania tytułów. Instrukcje są zazwyczaj ułożone według paragrafów, ilustrowanych i powiązanych jak najtrafniejszymi przykładami [17]. Służą one jednemu wyłącznie celowi - katalogowi, jako narzędzi udostępniania zbiorów bibliotecznych spragnionemu informacji czytelnikowi. Katalog alfabetyczny jest katalogiem formalnym, tzn. opierającym się wyłącznie na danych formalnych, uwidoczniionych w tytułaturze druku [18]. Instrukcja katalogowa musi więc uwzględnić w całej swej rozciągłości cechy formalne książki, musi być konsekwentna, wyczerpująca, a jednocześnie zwięzła.

Konieczność stworzenia przepisów katalogowych powstała

pierwotnie dla własnych potrzeb bibliotek. Antonio Panizzi, który jest poniekąd drugim założycielem biblioteki British Museum, odznaczał się wybitnymi zdolnościami bibliotekarskimi i organizacyjnymi. Chciał on przygotować katalog British Museum do druku. Temu celowi miała służyć instrukcja katalogowa, którą stworzył w 1839r. jako pierwszą na świecie. Inne biblioteki angielskie poszły za jego przykładem. Rozpoczęły opracowywać swe zbiory według wytyczonej instrukcji wpraw w własnym regionie, wreszcie w całym kraju. Pod wpływem Panizziego stworzył Charles A. Cutter w 1876r. instrukcję amerykańską: Rules for a printed dictionary catalogue, G. Fumagalli w 1887r. włoskie przepisy, L. Delisle w 1890r. przepisy francuskie, a w 1899r. powstały znamienne przepisy pruskie.

W pierwotnym stadium bibliotekarze musieli w codziennej pracy nad katalogiem sami rozwiązywać trudniejsze wypadki w katalogowaniu. Zwolna usiłowano ten zwyczajowy sposób rozwiązywania wypadków spisać, uregulować, a co najważniejsze - unormować. Początkowo kierowano się takimi normami niewątpliwie tylko we własnej bibliotece. Z biegiem czasu porównywano je ze sposobem katalogowania w innych bibliotekach. Tworzone wreszcie pewne robocze zespoły specjalistów, którzy porównywali, za pomocą ankiet, przepisy katalogowe danego regionu, studiowali przepisy zagraniczne i stwarzali własne obowiązujące dla danego kraju. Problem leżał w tym, że musiały się one stać absolutnie obowiązujące dla bibliotek, tak by czytelnik mógł korzystać z katalogów w różnych ośrodkach naukowych

danego kraju. Problematyka katalogu alfabetycznego jest spowodowana 3 elementami:

1. koniecznością stworzenia prawomocnego porządku na okres szeregu generacji,
2. faktem służeńia ludziom najróżniejszego wykształcenia, pochodzenia, światopoglądu i różnych czasów,
3. fenomenem dużej liczby.

Katalog o milionowych opisach musi mieć silną ogólnie obowiązującą podstawę w ważnej na dłuższy okres instrukcji [12].

Z biegiem czasu instrukcje katalogowe wymagały i wymagają ulepszeń i zmian. Przemawiają za tym potrzeby biblioteczne, czytelnicze i wydawnicze. Potrzeby biblioteczne — to rozrost bibliotek, uwarunkowany rozwojem nauki, stanem bibliografii i dokumentacji naukowej, badań językoznawczych, środków finansowych. Czytelnicze — to problem możliwości korzystania z katalogów, jako sprawnego narzędzia dostępu do książek, przez czytelników o różnym poziomie intelektualnym i językowym. Potrzeby wydawnicze — to sposób wydawania druków, zmieniających się historycznie, językowo, obyczajowo i narodowo. Powstają nieprzewidziane formy i okoliczności, które trzeba objąć przepisami.

U podłoża tych wszystkich potrzeb leży postęp w najzdrowszym i najszerszym znaczeniu. Katalog poszerzył znacznie zasób informacji od czasu, gdy był nieomal wyłącznie spisem inwentarzowym. Instrukcje pierwotne wkrótce nie wystarczały, mimo to że Pruska Instrukcja wykazała

stosunkowo najdłuższą żywotność [13]. Przepływ druków z zupełnie nowych dziedzin nauki, podróże naukowe, powstawanie nowych typów bibliotek, pozycja bibliotek w układzie nowoczesnego świata nauki - wszystko wymagało nowych katalogów nie tylko w formie, ale i w treści, tzn. poprawienia, poszerzenia i ulepszenia instrukcji katalogowych dla każdego typu wydawnictw i dla różnych rodzajów bibliotek. Użytkownicy naukowcy bibliotek jako pierwsi zgłaszali niezadowolenie ze sposobu opracowania zbiorów według tradycyjnych form, nieodpowiadających nowoczesnym, aktualnym wymaganiom.

O ile chodzi o instrukcje katalogowe, zrobiono na odcinku regionalnym ogromne wysiłki w okresie międzywojennym. Instrukcja Pruska była używana od 1935r. na całym obszarze Niemiec. Tego typu instrukcje miały przed 2 wojną światową również Szwajcaria (część niemiecka), Holandia, Rosja, Polska, Węgry i Szwecja. Druga grupa to grupa przepisów anglo-amerykańskich, które się przyjęły, od 1908r. począwszy, poza Anglią i Stanami Zjednoczonymi, we Włoszech (łącznie z Biblioteką Watykańską), w Norwegii, Indiach, Chinach i Japonii [8]. Związek Radziecki zajął się problemami ulepszonych sposobu opracowania zbiorów dopiero od czasu nowej polityki i walki ideologicznej i rozwiązuje aktualne swoje problemy katalogowe podobnie jak instrukcja anglo-amerykańska, w szczególności w zakresie autorstwa kolektywnego [1, 11]. W instrukcji radzieckiej przepisy dotyczące formy hasła korporatywnego są niezwykle obszerne i szczegółowo wypracowane [7]. W

okresie powojennym narody poszły w kierunku szeroko ujętej rewizji swoich przepisów katalogowych: Stany Zjednoczone w latach 1949, 1953, 1954, Anglia i Niemcy /1954/, Francja /1951-55/, Szwajcaria, ZSRR, Polska, Japonia, Hiszpania, Włochy, India /1949-1955/. Wszystkie te wysiłki były poprzedzone dużymi pracami wstępnymi, przekładami najbardziej znanych instrukcji katalogowych oraz studiami porównawczymi nad problemem międzynarodowej normalizacji /Tobolka na 1. Kongresie w Rzymie w 1929r. [8], w późniejszym okresie Hanson [6] i Ranganathan [9]/. Wydaje się więc, że nadeszła chwila dogodna dla międzynarodowego zbliżenia [5]. Zmiany przepisów katalogowych nie dotyczą już dziś tylko odcinków regionalnych, o których powyżej była mowa, lecz również międzynarodowych zasad. Z kolei te zasady międzynarodowe będą wpływały na tworzenie i przerabianie kodeksów poszczególnych krajów, gdziekolwiekby to było [3]. Unifikacja przepisów katalogowych jest jednym ze środków, by opanować zadania dnia dzisiejszego i przyszłości. Nie da się tego rozwiązać przez zupełnie uproszczone instrukcje, również trudno uzyskać znacznie podwyższoną wydajność najlepszym praktykom czy teoretykom katalogowania. Przez zastosowanie mechanizacji tracą poszczególne biblioteki swoją indywidualność. Niezależnie od wymiany drukowanych kart katalogowych w świecie, pewien procent druków będzie zawsze jeszcze musiał być oryginalnie katalogowany. Jedynie pewne zasady międzynarodowego opisu, które może będą w przyszłości przedmiotem rozważań 2 międzynarodowej konferencji, dadzą pewne opa-

nowanie nabrzmiałego już dziś problemu coraz większego przyływu i przepływu książek [15]. Jednakże podstawą wszelkich innych przepisów katalogowych są zawsze przepisy krajowe. Nie wszystkie problemy katalogowania mogą być rozwiązane w skali międzynarodowej. Takie, które wymagają dokładnej znajomości kraju, grupy kulturalnej i języka autora danego dzieła, mogą być tylko rozwiązane na terenie jednego państwa lub narodu. W chwili obecnej sprawą najważniejszą jest przewyciężenie trudności związanych z terminologią [10].

Problem, który będzie rozważany na Międzynarodowej Konferencji w Paryżu w dniach 9-18 października 1961r., jest sprecyzowany i ograniczony: wybór i forma hasła w alfabetycznym katalogu autorów i dzieł anonimowych. Problem ma właśnie, względnie częściowo miał jeszcze niedawno, swoje zasadnicze sprzeczności w pozycjach instrukcji niemieckiej i anglo-amerykańskiej. Aktualny punkt widzenia ekspertów międzynarodowych nie idzie jednakże tyle w kierunku zbliżenia szczegółów międzynarodowych kodeksów, ale wypracowania międzynarodowych zasad ogólnych [14].

Na konferencji w Paryżu będą rozważane również tematy uboczne, jak transliteracja, katalogowanie ksiąg liturgicznych, wydawnictw seryjnych, mechanizacja. U podłoża tych zmian międzynarodowych leży niewątpliwie stosunek pomiędzy zasadami katalogowania a zasadami, które można by przyjąć przy innych formach pracy bibliograficznej. Pewne porozumienie w tej sprawie ułatwiłoby szeroką wymianę i możliwości wykorzystania informacji bibliograficz-

nych na całym świecie, a ogólnie wiawszy, wymianę najnowszych zdobyczy nauki i kultury.

Prace przygotowawcze do Konferencji trwają. Sprawozdania przygotowane przez ekspertów zostały dosłane organizacjom narodowym i międzynarodowym, które wezmą udział w Konferencji. Obserwacje, dokonane przez poszczególne narody, będą przestudiowane dla redakcji sprawozdania ogólnego, które zostanie dosłane poszczególnym organizacjom w toku lipca 1961r. /artykuł ten napisano wiosną 1961r./ Tym sposobem uczestniczące kraje mogą ustalić swoje pozycje przez 2-3 miesiące przed Konferencją. Oby jej wyniki zniosły tamy, które jeszcze dzielą międzynarodową współpracę w dużej i doniosłej dziedzinie życia bibliotekarskiego, jakim są katalogi biblioteczne.

Przed ukazaniem się mego artykułu w druku, Konferencja w Paryżu odbyła się w przewidzianym terminie. Wzięło w niej udział 105 osób /w tym około 65 delegatów oficjalnych z 53 krajów ze wszystkich kontynentów świata/, przedstawiciele głównie bibliotek uniwersyteckich i narodowych oraz 12 organizacji międzynarodowych. Poza tym asystowało obradom 104 obserwatorów z 20 krajów. Na Konferencji przeważała analiza problemów oraz dążenie do ustalenia zasad jak najbardziej elastycznych, które mogłyby być przyjęte przez ogół delegatów. Uzgodniono i osiągnięto porozumienie co do funkcji oraz budowy katalogu alfabetycznego, wprowadzone pojęcie autora głównego, wymienionego na karcie tytułowej na pierwszym miejscu. Przyjęto większością głosów zasadę "autorstwa korporatywnego" oraz

katalogowania anonimów pod tytułem ujednoliconym, najczęściej tytułem oryginału, który należy powiązać odsyłaczami z różnymi jego formami. Uzgodniono opisywanie wydawnictw ciągłych pod każdorazowym tytułem, sporządzając opisy pomocnicze dla tytułów pierwotnych [2,4].

Wszyscy delegaci zobowiązali się rozpowszechnić tekst ustalonych w Paryżu jednolitych zasad katalogowania w swoich krajach i opracować własne przepisy, w miarę możliwości zgodnie z planem międzynarodowym. Toteż Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich zarządziło konferencje terenowe, na których zaznajomiono się z zasadami paryskimi i określono stanowisko polskie w związku ze zwyczajami ale i potrzebami nowoczesnego czytelnika, korzystającego ze zbiorów bibliotecznych. Wyniki dyskusji we wszystkich okręgach będą służyły jako materiały do krajowej narady, która odbędzie się w Warszawie w czerwcu 1962r. Na tej naradzie nastąpi ustalenie wytycznych dla nowej polskiej instrukcji katalogowania. Zatem międzynarodowe poczynania w zakresie tak ważnym, jak opracowanie zbiorów bibliotecznych, uzyskują swój oddźwięk i w świecie polskich bibliotekarzy.

LITERATURA

1. Biblioteczny Katalog Alfabetyczny, pod red. Z. B r a s s e. Cz.1. Zesz.Nauk.UAM. Bibl.Gł. zesz.1, 1960 s.49-85.
2. B o r k o w s k a W., Międzynarodowa Konferencja w sprawie zasad katalogowania, Paryż 9-18 X 1961. Bibliotekarz. R.29, 1962 nr 2, s.52-56.

3. B r a u n H., Die Vereinheitlichung von Grundsätzen für die alphabetische Katalogisierung auf internationaler Ebene. Z.Biblioth.-Wes. Bibliogr. Jg.7, 1960 H.3, s. 198-218.
4. Conférence Internationale sur les principes de catalogage, Paris 9-18.octobre 1961. Bull.Unesco à l'int.biblioth. Vol.16, 1962 no 2, s.57-68.
5. Etude internationale des règles de catalogage. Bull.Unesco à l'int.biblioth. Vol.10, 1956 no 5-6, s.127-131.
6. H a n s o n J.C.M., A comparative study of cataloging rules based on the Anglo-American code of 1908. With comments on the rules and on the prospects for a further extension of international agreement and cooperation... Chicago 1939. The Univ.of Chicago Press, ss.144.
7. P l i s z c z y ń s k a H., Główne problemy zasad katalogowania. Przegląd Bibl. R.28, 1960 zesz.4, s.289-305.
8. P o i n d r o n P., Préparation de la Conférence Internationale sur les principes de catalogage, Paris 1961. Bull.Bibl.France. Ann.5, 1960 no 12, s.467-483.
9. R a n g a n a t h a n S.R., Heading and canons comparative study of five catalogue codes. Madras 1955. S.Wiswanathan 8°, ss.298.
10. R a n g a n a t h a n S.R., International catalogue code. Ann.Libr.Science. Vol.6, 1959 nr 1, s.13-20.
11. Les règles de catalogage des collectivités auteurs en URSS. Bull.Bibl.France. Ann.3, 1958 no 6, s.423-427.
12. R o l o f f H., Die Katalogisierung. W: Handbuch der Bibliothekswissenschaft. 2.verm.u.verb.Aufl. Bd.2, Wiesbaden 1958 s.242-286.

13. R o l o f f H., Sexagenarios de ponte. Betrachtungen zum 60.Geburtstag der Preussischen Instruktion. Zentralbl.Biblioth.Wes. Jg.73, 1959 H.3, s.183-187.
14. R u y s s e n Y., H o n o r é S., Les collectivités-auteurs et le catalogage des publications officielles. Bull.Bibl.France Ann.1, 1956 no 2, s.85-101.
15. Stellungnahme zu den Themen der Internationalen Konferenz für Grundsätze der Alphabetischen Katalogisierung. Z.Biblioth.Wes.Bibliogr.Jg.7, 1960 H.4, s.380-384.
16. W i ę c k o w s k a H., P l i s z c z y ń s k a H., Podręczny słownik bibliotekarza. Warszawa 1955 ss.309.
17. Lexikon des gesamten Buchwesens. Bd.2, 1936 ss.640.